

УДК 371.13:37.017.4:37.035

DOI <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psych-2023-4.15>

Олена МІРОШНИЧЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки і управління,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

perspektiva-z@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5712-3752

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО СКЛАДНИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЗИМІВНИКІВ ДО ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ АНТАРКТИКИ

Анотація. *Мета статті* – дослідити вікові особливості інтелектуального складника психологічної готовності українських зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики на прикладі 10 експедицій до Української антарктичної станції «Академік Вернадський». **Методологія** дослідження ґрунтується на поєднанні філософського (системності, діалектичної суперечності, єдності якості та кількості, діалектичного заперечення, розвитку, причинності та ін.); загальнопсихологічного (психологічна теорія особистості, єдності психіки і діяльності, розвитку; системності; концепція суб'єкта психічної активності та ін.) та конкретно-тематичного (основні положення психології діяльності в екстремальних умовах; концепція соціально-психологічної періодизації вікових періодів у житті дорослої людини нашого часу; структурування психологічної готовності до діяльності та ін.) принципів з методами системності, науковості та верифікації. **Наукова новизна** полягає в тому, що, використовуючи метод аналізу наукової літератури та результати емпіричного дослідження, проаналізовано вікові особливості інтелектуального складника психологічної готовності до життєдіяльності в екстремальних умовах на прикладі 10 українських антарктичних експедицій та доведено необхідність психологічної діагностики для зимівників з метою підвищення ефективності життєдіяльності в Антарктиці. **Висновки.** Визначено структуру психологічної готовності до життєдіяльності в екстремальних умовах, у якій інтелектуальний складник відіграє значну роль. Доведено, що є вікові відмінності в переважанні стилів мислення в різних вікових групах. Показники розвитку уяви найкращі в представників старшої вікової групи.

Ключові слова: психологічна готовність до життєдіяльності в умовах Антарктики, інтелектуальний складник психологічної готовності, стилі мислення, уява, соціально-психологічної періодизації вікових періодів у житті дорослої людини.

Olena MIROSHNYCHENKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Senior Lecturer at the Department of Vocational, Pedagogical, Special Education, Andragogy and Management,

Ivan Franko Zhytomyr State University

perspektiva-z@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5712-3752

AGE PECULIARITIES OF THE INTELLECTUAL COMPONENT OF PSYCHOLOGICAL READINESS OF UKRAINIAN WINTERERS FOR LIFE IN THE ANTARCTIC

Abstract. *The purpose of the article is to study the age-related peculiarities of the intellectual component of the psychological readiness of Ukrainian winterers for life in the Antarctic on the example of 10 expeditions to the Ukrainian Antarctic station "Akademik Vernadsky".* **The methodology** of the study is based on a combination of philosophical (systematic, dialectical contradiction, unity of quality and quantity, dialectical negation, development, causality, etc.); general psychological (psychological theory of personality, unity of psyche and activity, development; systematic; concept of the subject of mental activity, etc.) and specific thematic (basic provisions of the psychology of activity in extreme conditions; the concept of socio-psychological periodization of age periods in the life of an adult of our time; structuring of psychological readiness for activity, etc.) principles with methods of systematicity, science and verification. **The scientific novelty** is that we used the method of analyzing scientific literature and the results of empirical research. We analyzed the age-related peculiarities of the intellectual component of psychological readiness for life in extreme conditions on the example of 10 Ukrainian Antarctic expeditions. We proved the necessity of psychological diagnostics for winterers in order to increase the efficiency of life in the Antarctic. **Conclusions.** We have determined the structure

of psychological readiness for life in extreme conditions, in which the intellectual component plays a significant role. We proved that there are age differences in the prevalence of thinking styles in different age groups. The indicators of imagination development are the best in the older age group.

Key words: *psychological readiness for life in the Antarctic, intellectual component of psychological readiness, styles of thinking, imagination, socio-psychological periodization of age periods in the life of an adult.*

Постановка проблеми. Проблема психологічної готовності фахівця до ефективної та безпечної діяльності, що провадиться в екстремальних умовах, завжди привертала особливу увагу науковців та практиків, зокрема питання готовності українських зимівників до виконання професійних обов'язків в Антарктиці. Українська антарктична станція «Академік Вернадський» належить до нечисленних постійних станцій, розташованих на узбережжі Антарктиди. Діяльність українських зимівників відбувається в екстремальних умовах, і розгляд проблеми готовності до діяльності в таких умовах, що змінюються, є складними з погляду адаптованості до них, що є актуальним у світлі останніх подій в Україні, коли представникам різних верств населення доводиться адаптуватися до екстремальних умов існування.

Починаючи з 2011 року, ми досліджуємо психологічні особливості готовності українських зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики, проводимо діагностику психологічних якостей і властивостей особистості, вивчаємо міжособистісні стосунки всередині замкнутого колективу, здійснюємо психологічну підготовку до тривалої експедиції, а також реадаптаційні заходи після повернення зимівників в Україну [4].

Аналіз джерел та останніх досліджень. Проблему готовності до умов перебування в Антарктиці українські науковці досліджують з різних аспектів. Так, Є. Моїсеєнко та Г. Пишнов досліджують фізіологічні особливості адаптації зимівників [13; 7]. Вони встановили, що в учасників українських антарктичних експедицій, як і в представників таких професій, як авіадиспетчери, інженери-електроніки, пожежники, спостерігається закономірність трансформації хронічного стомлення залежно від рівня напруженості праці. О. Кокурін і Л. Бахмутова досліджують психологічні особливості взаємодії членів українських експедицій в умовах замкнутого колективу [12]. Авторами виокремлено три сфери спілкування зимівників (професійна, особистісна, проведення дозвілля) та надано психологічні рекомендації

щодо оптимізації міжособистісних стосунків в обмеженому колективі.

Дослідження, що проводилися на антарктичних станціях інших країн, демонструють, що в результаті життєдіяльності в умовах Антарктики в зимівників спостерігається погіршення самопочуття, настрою, розлади сну та зниження працездатності [10]. Екстремальні умови праці та життя на антарктичних станціях зумовлені низькими температурами регіону, підвищеною сонячною радіацією, штормовими вітрами та тривалістю полярної ночі [15].

Дослідження українських та зарубіжних авторів засвідчують, що робота в екстремальних умовах передбачає підвищений фактор ризику, високу відповідальність за виконання завдання, наявність неочікуваних перепон у виконанні технічних і психологічних завдань [8; 9; 11; 14]. Усі названі авторами фактори також спостерігаються в діяльності українських зимівників на станції «Академік Вернадський» і, відповідно, така життєдіяльність висуває підвищені вимоги до стану психічного здоров'я полярників [13]. Сильні емоційні й фізичні навантаження створюють передумови до виникнення в представників ризикованих професій психічних, соматичних розладів. У таких екстремальних умовах роботи важливими чинниками є стресостійкість, адаптивність особистості, психологічна готовність до життєдіяльності в екстремальних умовах, яка значно залежить від когнітивного (інтелектуального) складника психологічної готовності.

Мета статті – представити теоретичні основи та практичні результати досліджень вікових особливостей інтелектуального складника психологічної готовності українських зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики на прикладі 10 експедицій до Української антарктичної станції «Академік Вернадський».

Виклад основного матеріалу.

Характеристика вибірки дослідження. Дослідження проводилися серед членів десяти Українських антарктичних експедицій (складом 11–12 осіб кожна) впродовж 2011–2021 років. Вибірку склав 71 зимівник Українських антарк-

тичних експедицій, з них 69 чоловіків і 2 жінки, вік досліджуваних – від 22 до 64 років.

У процесі дослідження виявлено, що психологічна готовність до життєдіяльності в умовах Антарктики певним чином залежить від вікових особливостей учасників зимівлі. Тому досліджувані були умовно поділені на вікові групи: 22–34 роки (29 зимівників) – зимівники молодого віку, 35–45 років (30 осіб) – зимівники середнього віку, 46–64 роки (12 осіб) – зимівники зрілого віку.

Методологічним обґрунтуванням виокремлення вікових груп зимівників щодо готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики стали роботи українських науковців. Б. Грицуляк, В. Грицуляк виокремлюють такі періоди у віці дорослої людини: зрілий вік, I період – 22–35 років; зрілий вік, II період – 36–60 років; літній вік – 61–74 роки [2, с. 8–9].

К. Крутій, Л. Зданевич пропонують іншу (соціально-психологічну) основу для виокремлення вікових періодів у житті дорослої людини нашого часу [3, с. 58–59]. Ця періодизація базується на теорії поколінь, згідно з якою дорослі люди сучасності поділяються на вікові групи залежно від років народження: 1947–1967 р. н. – народжені після Другої світової війни (у нашому дослідженні це зимівники старшого зрілого віку 46–64 років); 1968–1987 р. н. – покоління «Х» (у нашому дослідженні це зимівники середнього віку 35–45 років); 1988–2000 р. н. – покоління «Y» (у нашому дослідженні це зимівники молодого віку 22–34 років)

З огляду на наше визначення психологічної готовності до життєдіяльності в екстремальних умовах, ми визначили її структуру (див. табл. 1).

Інтелектуальний складник, згідно з нашою моделлю психологічної готовності, містить когнітивний, креативний, орієнтаційний, операційний та оцінювальний компоненти. Когнітивний компонент передбачає знання своїх професійних обов'язків і функцій, оцінку їх соціальної значущості, знання про способи та методи виконання професійних завдань, усвідомлення власних можливостей і здібностей щодо виконання обов'язків на українській антарктичній станції.

Креативний компонент є дуже важливим у процесі одноманітної діяльності на станції, особливо в період тривалої полярної зими. І. Пасічник визначає креативність як здатність до творчості, особистісний потенціал, внутрішній ресурс людини [5]. Креативність розглядається автором як певний специфічний стиль діяльності та виявляється в особливостях мислення, спілкування, почуттях, окремих видах діяльності, а також визначається сприйнятливостю людини до нових ідей [5]. Креативний компонент трактується нами як здатність зимівника, який працює на полярній станції, генерувати нові ідеї, гнучкість розуму, можливість ухвалювати нестандартні, оригінальні рішення.

Орієнтаційний компонент інтелектуального складника функціональної готовності визначається нами як знання зимівника про особливості й умови професійної діяльності в експедиційних реаліях, вимоги такої діяльності до особистості.

Операційний компонент означає у структурі готовності до діяльності наявність необхідних для виконання професійних завдань зимівника вмій і навичок, опанування способів і

Таблиця 1

Структура психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики

Особистісна готовність	Функціональна готовність
Психофізіологічний складник - тип нервової системи; - темперамент; - конституціонально-типологічні якості.	Адаптаційний складник - адаптованість; - стресостійкість; - протистояння «емоційному вигоранню».
Мотиваційний складник - професійно-результативна мотивація; - пізнавальна мотивація; - соціальна мотивація; - базова (матеріальна) мотивація.	Інтелектуальний складник - когнітивний компонент; - креативний компонент; - орієнтаційний компонент; - операційний компонент; - оцінювальний компонент.
Характерологічний складник - моральний компонент; - емоційний компонент; - вольовий компонент; - акцентуації характеру.	Соціально-психологічний складник - самооцінка; - соціометричний рейтинг; - комунікативний компонент; - міжособистісна взаємодія.

прийомів нової діяльності в екстремальних умовах, здатність до модулювання своєї діяльності та антиципації.

Оцінювальний компонент, на наш погляд, пов'язаний з особливостями метапізнання людини. За І. Пасічником, метапізнання трактується як метакогнітивне знання та метакогнітивна регуляція діяльності, а саме як метакогнітивний моніторинг і метакогнітивний контроль [6]. Метакогнітивні знання містять знання про власні індивідуальні особливості когнітивних процесів і виявляються у 3 сферах: сфера особи, сфера завдань, сфера стратегій. Складниками метакогнітивного контролю є метакогнітивні вміння, навички, які належать до свідомих процесів контролю пізнання – планування, використання стратегій та регуляції пізнання [5, с. 9–11]. Оцінювальний компонент інтелектуального складника функціональної готовності виявляється через адекватну самооцінку зимівника своєї професійної підготовленості, знань, відповідності результатів вирішення професійних завдань визначеним вимогам.

Для дослідження інтелектуального складника психологічної готовності зимівника до життєдіяльності в умовах Антарктики ми вибрали такі методики:

1) опитувальник «Стиль мислення» (за Р. Бремсоном, А. Харрісоном, адаптована А. Алексєєвим, Л. Громовою) [1, с. 97–109];

2) тест «Неіснуюча тварина» (за М. Дукаревич) [1, с. 148–153].

Опитувальник «Стиль мислення» призначений для визначення способу мислення в досліджуваного, а також манери ставити запитання та ухвалювати рішення. Стилі мислення відповідають також за постановку мети в процесі розв'язання проблеми, впливають на способи поведінки, особистісні особливості. Тому, на нашу думку, психологу необхідно визначати

стиль мислення зимівників для надання рекомендацій щодо вибору членів експедицій.

У процесі виконання методики досліджуваним пропонувалося закінчити кожен пункт опитувальника (всього 18 пунктів), що містить твердження, за якими йдуть п'ять його можливих закінчень. На бланку опитувальника в стовпчику праворуч від кожного із закінчень необхідно проставити бали від одного до п'яти, які визначають ту міру, якою зазначене закінчення може бути застосовано до досліджуваного, водночас кожне число (бал) може бути застосоване один раз у групі з п'яти закінчень. Всього автори методики виокремлюють п'ять стилів мислення: синтетичний, ідеалістичний, прагматичний, аналітичний, реалістичний. Усі означені стилі вважаються рівноцінними, хоча в кожного з них є сильні й слабкі сторони.

Максимально за шкалами, що означають належність до певного стилю мислення, можна набрати 90 балів. Той стиль, за яким набрано більшість балів, вважається переважальним у досліджуваного. У нашій вибірці серед зимівників середній бал переважальних стилів становить 55–56 балів.

Подаємо результати проведення методики із зимівниками 10 УАЕ за 2011–2021 роки (див. табл. 2 та рис. 1).

Найбільше зимівників серед представників усіх вікових груп (53,5%) виявили *аналітичний* стиль мислення. Представники аналітичного стилю орієнтовані на систематичне і всебічне обмірковування проблеми в тих аспектах, які задаються об'єктивними критеріями, схильні до логічної, методичної, ретельної (з акцентом на деталі) роботи. Перш ніж ухвалити рішення, аналітики розробляють план і намагаються зібрати якнайбільше інформації, об'єктивних фактів, використання теорії. Аналітики схильні бачити світ логічним, раціональним, упоряд-

Таблиця 2

Представленість осіб з переважальним стилем мислення в зимівників різних вікових груп

Стилі мислення	Кількість осіб в абсолютних числах і у відсотках у різних вікових групах			Загальна кількість
	старша	середня	молодша	
Синтетичний	1 ос. 8,3%	5 ос. 16,7%	2ос. 6,9%	8 ос. 11,3%
Ідеалістичний	–	–	2ос. 6,9%	2 ос. 2,8%
Прагматичний	2 ос. 16,7%	–	6 ос. 20,7%	8 ос. 11,3%
Аналітичний	9 ос. 75,0%	17 ос. 56,7%	12 ос. 41,4%	38 ос. 53,5%
Реалістичний	–	8 ос. 26,7%	7 ос. 24,1%	15 ос. 21,1%
Всього осіб	12 ос.	30 ос.	29 ос.	71 ос.

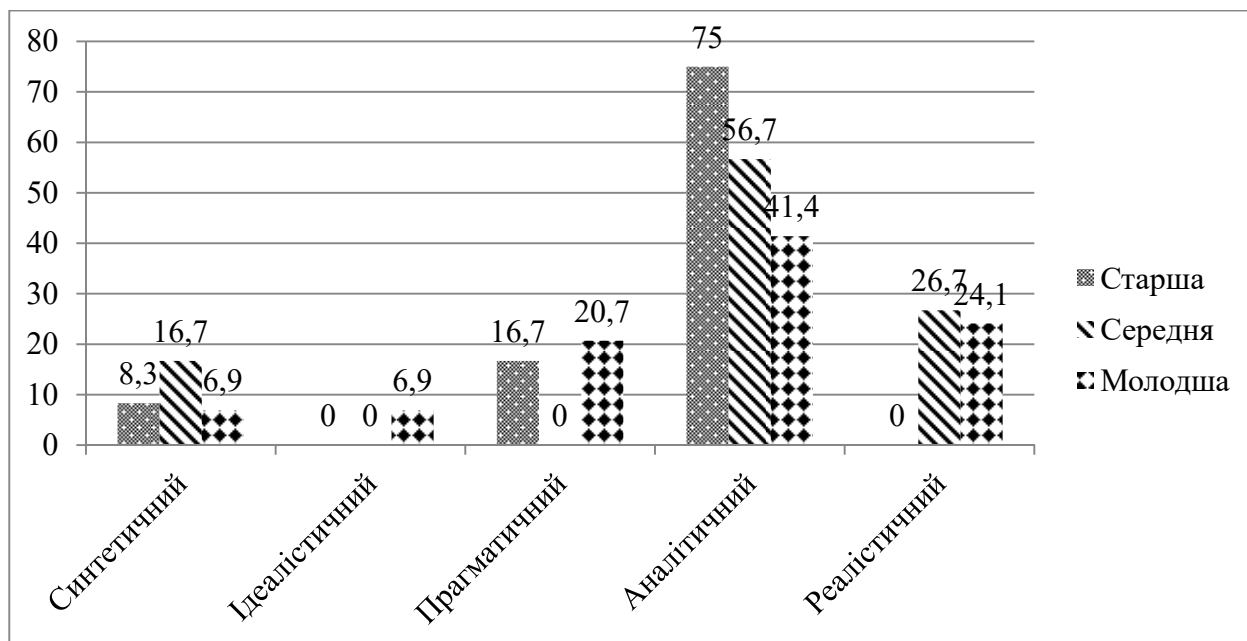

Рис. 1. Представленість осіб з переважальним стилем мислення в зимівників різних вікових груп

кованим і передбачуваним, тому гірше інших переносять невідомість, невизначеність. Вони цінують знання, серйозно ставляться до виконання своїх обов'язків. Представників такого стилю серед зимівників старшого покоління найбільше – 75,0%; серед зимівників середньої вікової групи – 56,7%; серед молодшої – 41,4%. Отже, можемо сказати, що аналітичний тип мислення є переважальним у представників старшої вікової групи зимівників.

Друга за чисельністю кількість осіб загалом по вибірці – представники *реалістичного* стилю мислення (21,1%). Реалісти є насамперед емпіриками. Для них «реальним» є тільки те, що можна безпосередньо відчувати. Їх реалістичне мислення характеризується конкретністю й установкою на виправлення ситуації з метою досягнення певного результату. Реаліст прагне зробити конкретну справу добре, спираючись на ті факти, які перебувають у його розпорядженні. Реалістичне мислення характеризується конкретністю й установкою на корекцію ситуацій з метою досягнення певного результату. Проблема для реалістів виникає тоді, коли вони бачать, що щось виявляється неправильним – і треба це виправити. Представники цього стилю розподілилися за віковими групами так: у старшій групі – немає, у середній – 26,7%; у молодшій – 24,1%.

Однакові показники мають представники синтетичного й прагматичного стилів мислення загалом по вибірці (по 11,3% від загальної кількості осіб). Представники *синтетичного* стилю мислення схильні створювати щось нове, оригінальне, комбінувати несхожі, часто протилежні ідеї, погляди, здійснювати уявні експерименти. Улюбленою формою мислення таких людей є теоретичне мислення. Носії синтетичного стилю надзвичайно чутливі до суперечностей у міркуваннях інших. Характерними особливостями цього стилю є інтегративний підхід; пошук подібності в зовнішньо неподібних, несумісних речах; інтерес до змін; байдужість до даних без інтерпретацій. Таких у вікових групах є: представників старшого покоління – 8,3%; середнього – 16,7%; молодшого – 6,9%. Як бачимо, найбільше цей стиль представлений у членів експедицій середнього покоління.

Що ж стосується переважання *прагматичного* стилю, його представники спираються безпосередньо на особистий досвід, на використання тих матеріалів, які доступні, вони прагнуть якнайшвидше отримати конкретний результат або практичний вигравш. Їхньою сильною стороною є те, що вони добре відчують кон'юнктуру, запит і пропозицію, успішно визначають тактику поведінки, використовують на власну користь обставини, проявляючи при цьому гнучкість та адаптивність. У представни-

ків вікових груп цей стиль представлений так: у старшій віковій групі – 16,7% (друга за чисельністю кількість у цій віковій групі); у середній – немає; у молодшій – 20,7% (третя позиція серед інших стилів мислення).

Найменший відсоток серед зимівників загалом мають представники *ідеалістичного* стилю – 2,8% від загальної кількості досліджуваних. Переваги представника цього стилю в тому, що він у будь-якій справі звертає увагу інших на гуманістичні аспекти справи; майстерний у запобіганні погоджувальній політиці, краще за інших діє в ситуаціях напруженої дискусії, суперечки; забезпечує в групі дискусію і творчість. Він охоплює широкий діапазон думок; прагне до ідеальних рішень; має інтерес до людських цінностей; однаково цінує практику та теорію. Йому притаманний інтерес до цілого, «далекій приціл», визначення мети та критеріїв, пошук засобів для досягнення згоди. Звертає увагу інших на людські цінності, мотиви та прагнення; майстерний у чіткому формулюванні мети; кращий за інших – у ситуаціях, що

зачіпають життєві цінності і почуття; забезпечує широкий спектр поглядів, мети та норми. Представники цього стилю виявилися в нашій вибірці тільки серед зимівників молодшого покоління. У вікових вибірках це представлено так: у старшій та середній групах – немає; у молодшій – 6,9% від кількості зимівників цієї групи.

Отже, є певна відмінність у переважанні стилів мислення серед представників різних вікових груп зимівників, що, на нашу думку, позитивно впливає на спільну діяльність в умовах замкнутого колективу.

Ще одна методика, результати проведення якої ми представляємо, – «Неіснуюча тварина» в інтерпретації М. Дукаревич. Відомий тест «Неіснуюча тварина» використано нами як показник розвитку таких інтелектуальних процесів, як мислення та уява. Особливості зображень, які характеризують прояви цих процесів, їх інтерпретація та кількісний показник виразності ознак у різних груп досліджуваних представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Інтерпретація зображень тесту «Неіснуюча тварина» та представленість його показників у представників різних вікових груп

Деталі рисунку	Зображення	Трактування	Представлення у вікових групах		
			Старша (9 осіб)	Середня (17 осіб)	Молодша (21 особа)
1	2	3	4	5	6
Голова	Повернута вправо	Тенденція до діяльності, реалізація планів	22,2%	29,4%	23,8%
	Повернута вліво	Тенденція до рефлексивності, роздумів	33,3%	47,1%	33,3%
	Анфас	Егоцентризм	33,3%	17,6%	42,9%
	Збільшений розмір голови	Раціоналізм	33,3%	-	14,3%
Опорна частина фігури, тіло	Міцна, велика опорна частина	Грунтовність, опора на сутність явищ	33,3%	41,2%	42,9%
	Опорна частина середньої величини	Середнє вираження ґрунтовності суджень	-	29,4%	19,0%
	Невелика, нестійка опорна частина	Поверхневистість суджень, легковажність	33,3%	23,5%	33,3%
З'єднання ніг з тулубом	Міцне	Контроль за власними судженнями високий	-	35,3%	19,0%
	Середнє	Контроль за власними судженнями середній	22,2%	29,4%	28,6%
	Слабке	Контроль за власними судженнями слабкий	-	35,3%	47,6%
Ноги (лапи)	Різноманітні	Різноманітність установок, суджень; самостійність, творчість	33,3%	17,6%	28,6%
	Однотипові	Конформність суджень, установок; їх стандартність, банальність	44,4%	70,6%	57,1%

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5	6
Деталі над тілом, головою	Крила, пір'я, волосся, шупальця тощо	Впевненість, допитливість, захопленість своєю діяльністю	22,2%	70,6%	76,2%
Хвіст	Повернутий вправо догори	Позитивна оцінка власних дій	44,4%	17,6%	19,0%
	Повернутий вправо донизу	Негативна оцінка власних дій	-	29,4%	19,0%
	Повернутий вліво догори	Позитивна оцінка своїх думок, рішень дій	-	-	4,8%
	Повернутий вліво донизу	Негативна оцінка своїх думок, рішень дій	-	23,5%	9,5
Кількість елементів	Одна тварина з деталлю від іншої	Низький рівень уяви, банальність	22,2%	29,4%	28,6%
	Тварина з елементами декількох інших тварин	Середній рівень уяви, наявність творчої уяви	22,2%	23,5%	38,1%
	Зовсім нова істота	Високий рівень уяви, оригінальність	55,6%	41,2%	14,3%
	Фігура у формі кола	Скритність, замкнутість, небажання давати відомості про себе	-	5,9%	19,0%
Назва тварини	Раціональне поєднання смислових частин	Раціональність, конкретика	77,8%	70,6%	66,7%
	Наукоподібне слово	Демонстрація розуму, ерудиції, демонстративна поведінка	22,2%	23,5%	14,3%
	Поверхнево-звукова назва	Легковажне ставлення до реальності	-	5,9%	19,0%

Проаналізуємо отримані дані за шкалами методики.

Тенденція до діяльності, реалізація планів, а також тенденція до рефлексивності, роздумів представлена найбільшою мірою у зимівників середньої вікової групи (відповідно 29,4% та 47,1% досліджуваних). У тієї ж групи найменшою мірою виявлено егоцентризм (17,6%), що позитивно її характеризує. Проте найбільший відсоток досліджуваних (42,9%) мають прояви егоцентризму в молодшій віковій групі. Раціоналізм щодо реалій життєдіяльності представлено найбільш також у зимівників молодшої вікової групи (14,3%).

Пов'язане з раціоналізмом у представників молодшої групи й те, що вони мають найбільший відсоток (42,9%) показника, який характеризує ґрунтовність, опору на сутність явищ. Високий контроль за власними судженнями більшою мірою мають представники середньої вікової групи (35,3%), а слабкий – представники молодшої групи (47,6%). У представників старшої групи більш, ніж у зимівників інших груп, виражена різноманітність установок, самостійність, творчість (33,3%). А конформ-

ність суджень, установок, їх стандартність, банальність виражена найбільш у представників середньої вікової групи (70,6%).

Упевненість, допитливість, захопленість своєю діяльністю представлена, за даними методики, у зимівників молодшої вікової групи (76,2%), а найменшою мірою – у представників старшої вікової групи (22,2%), що загалом відповідає психологічним особливостям віку. Позитивна оцінка своїх дій найбільш притаманна представникам старшої вікової групи (44,4%). Негативна оцінка своїх думок, рішень дій є найбільш представленою в зимівників середньої групи (29,4%).

Представники старшої вікової групи продемонстрували найбільший відсоток високого рівня розвитку уяви (55,6%), створивши зовсім нову істоту – неіснуючу тварину. Також відсутні в зимівників старшої групи показники легковажного ставлення до реальності, а раціональність, конкретика, представлені в назви тварини – мають найбільший відсоток (77,8%). Що ж стосується показників легковажного ставлення до реальності, то найбільший відсоток спостерігається в молодшій віковій групі.

Отже, найкращі показники за цієї методикою виявлені в представників старшої вікової групи.

Висновки. Проаналізувавши показники інтелектуального складника психологічної готовності до життєдіяльності в зимівників різних вікових груп за результатами проведених методик, робимо такі висновки. Представники старшої вікової групи володіють найбільшою мірою (серед зимівників інших вікових груп) аналітичним стилем мислення. У представників середньої вікової групи найбільшою мірою серед інших вікових груп представлено реалістичний та синтетичний стилі мислення, а в зимівників молодшої вікової групи – прагматичний стиль. Водночас ідеалістичний стиль представлено лише в молодшій віковій групі.

Що стосується прояву уяви й креативності, то представники старшої вікової групи володіють такими бажаними для зимівника якостями і властивостями, як раціоналізм, різноманітність установок, суджень, самостійність, творчість, позитивна оцінка власних дій, високий рівень уяви, оригінальність, конкретика у справах і задумах, відсутність легковажного відношення до реальності. У представників середньої віко-

вої групи найбільшою мірою серед інших вікових груп представлені такі позитивні якості і властивості, як тенденція до діяльності, реалізація планів. Зимівники молодшої вікової групи володіють такими позитивними якостями і властивостями, як ґрунтовність, опора на сутність явищ, допитливість, захопленість своєю діяльністю.

Отже, ми визначили структуру психологічної готовності до життєдіяльності в екстремальних умовах, у якій інтелектуальний складник відіграє значну роль. Результати проведених методик демонструють, що є вікові відмінності в переважанні стилів мислення в різних вікових групах. Щодо розвитку уяви як компонента інтелектуального складника готовності зимівників різних вікових груп, то найкращі показники виявлено в представників старшої вікової групи. Як психологічні рекомендації до відбору зимівників в українську антарктичну експедицію можна розглядати співвідношення по вікових групах так: представники старшої вікової групи – 30%, середньої групи – 40%, молодшої групи – 30%. Це, на нашу думку, забезпечить ефективність життєдіяльності в екстремальних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волошина В. В., Долинська Л. В., Ставицька С. О., Темрук О. В. Загальна психологія: практикум : навч. посібн. Київ : Каравела, 2006. 280 с.
2. Грицуляк Б. В., Грицуляк В. Б. Анатомія і фізіологія людини. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 135 с.
3. Крутії К. Л., Зданевич Л. В. Огляд емпіричних досліджень щодо стратифікації сучасного дошкільного дитинства. *Development and modernization of social sciences: experience of Poland and prospects of Ukraine* : collective monograph. Lublin : Izdawnictwo «Baltija Publishing», 2017. Vol. 2. С. 56–71.
4. Мірошніченко О. А. Вікові особливості психологічної готовності українських зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики : монографія. Житомир : Вид-во «Рута», 2023. 272 с.
5. Пасічник І. Д. Мислення як предмет психології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія і педагогіка.* 2013. Вип. 25. С. 3–9.
6. Пасічник І. Д., Каламаж Р. В., Августюк М. М. Метакогнітивний моніторинг як регулятивний аспект метапізнання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія і педагогіка.* 2014. Вип. 28. С. 3–16.
7. Пишнов Г. Ю. Психофізіологічні механізми формування хронічного стомлення при високій напруженості праці : дис. ... д-ра мед. наук : 14.02.01. Київ, 2012. 396 с.
8. Смирнов Б. А., Долгополова О. В. Психологія діяльності в екстремальних ситуаціях. Харків : Гуманітарний Центр, 2008. 292 с.
9. Afanasieiva N., Svitlychna N., Bosniuk V., Khmyrov I., Ostopolets I., Kholodnyi O. et al. (2019). Psychotechnology of volleyball team efficiency formation. *Journal of physical education and sport.* 19: 1071–1077.
10. Chen N., Wu Q., Li H., Zhang T. & Xu C. (2016). Different Adaptations of Chinese Winter-Over Expeditioners During Prolonged Antarctic and Sub-Antarctic Residence. *International journal of biometeorology.* 60(5): 737–747.
11. Kokun O., Agayev N., Pischko I. & Stasiuk V. (2020). Characteristic impacts of combat stressors on posttraumatic stress disorder in Ukrainian military personnel who participated in the armed conflict in Eastern Ukraine. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy* 20: 315–326.

12. Kokun O. & Bakhmutova L. (2021). The impact of expeditioners' personality traits on their interpersonal interactions during long-term Antarctic expeditions. *Polish Polar Research*. 42 (1): 59–78.

13. Moiseyenko E., Sukhorukov V., Pyshnov G., Mankovska I., Rozova K., Miroshnichenko O. et al. (2016). Antarctica challenges the new horizons in predictive, preventive, personalized medicine: preliminary results and attractive hypothesis for multidisciplinary prospective studies in the Ukrainian «Akademik Vernadsky» station. *EPMA Journal*. 7(1). Article 11.

14. Nicolas M., Suedfeld P., Weiss K. & Gaudino M. (2016). Affective, social and cognitive outcomes during a 1-year wintering in Concordia. *Environment and Behavior* 48: 1073–1091.

15. Węśławski J. (2020). Polar Research in public discourse – setting the stage. *Oceanologia*. 62: 634–636.

REFERENCES:

1. Voloshyna, V.V., Dolynska, L.V., Stavytka, S.O., & Temruk, O.V. (2006). *Zahalna psykholohiia: praktykum [General psychology: a workshop]*. Kyiv : Karavela, [in Ukrainian].

2. Hrytsuliak, B.V., & Hrytsuliak, V.B. (2021). *Anatomiia i fiziolohiia liudyny [Human anatomy and physiology]*. Ivano-Frankivsk : Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasyliia Stefanyka [in Ukrainian].

3. Krutii, K.L., & Zdanevych, L.V. (2017). Ohliad empirychnykh doslidzhen shchodo stratyfikatsii suchasnoho doshkilnoho dytynstva [Review of empirical research on the stratification of modern preschool childhood]. *Development and modernization of social sciences: experience of Poland and prospects of Ukraine: collective monograph*. (Vols. 2), (pp. 56–71). Lublin: Izdavneciba «Baltija Publishing» [in Ukrainian].

4. Miroshnychenko, O.A. (2023). *Vikovi osoblyvosti psykholohichnoi hotovnosti ukrainskykh zymivnykiv do zhyttiediialnosti v umovakh Antarktyky [Age peculiarities of psychological readiness of Ukrainian winterers for life in the Antarctic]*. Zhytomyr: «Ruta» [in Ukrainian].

5. Pasichnyk, I.D. (2013). Myslennia yak predmet psykholohii [Thinking as a subject of psychology]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii : Psykholohiia i pedahohika – Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Series : Psychology and pedagogy*, 25, 3–9 [in Ukrainian].

6. Pasichnyk, I.D., Kalamazh, R.V., & Avhustiuk, M.M. (2014). Metakohnityvnyi monitorinh yak rehuliatyvnyi aspekt metapiznannia [Metacognitive monitoring as a regulatory aspect of metacognition]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii: Psykholohiia i pedahohika – Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Series : Psychology and pedagogy* 28, 3–16 [in Ukrainian].

7. Pyshnov, H.Yu. (2012). *Psykhofiziolohichni mekhanizmy formuvannia khronichnoho stomlennia pry vysokii napruzhenosti pratsi [Psychophysiological mechanisms of formation of chronic fatigue at high labor intensity]*. Doctor's thesis. Kyiv: Institute of Occupational Medicine [in Ukrainian].

8. Smyrnov, B.A., & Dolhopolova, O.V. (2008). *Psykholohiia diialnosti v ekstremalnykh sytuatsiakh [Psychology of activity in extreme situations]*. Kharkiv: Humanitarnyi Tsentri [in Ukrainian].

9. Afanasieva, N., Svitlychna, N., Bosniuk, V., Khmyrov, I., Ostopolets, I., & Kholodnyi, O., et al. (2019). Psychotechnology of volleyball team efficiency formation. *Journal of physical education and sport*. 19: 1071–1077 [in English].

10. Chen, N., Wu, Q., Li, H., Zhang, T., & Xu, C. (2016). Different Adaptations of Chinese Winter-Over Expeditioners During Prolonged Antarctic and Sub-Antarctic Residence. *International journal of biometeorology*. 60(5): 737–747 [in English].

11. Kokun, O., Agayev, N., Pischko, I., & Stasiuk, V. (2020). Characteristic impacts of combat stressors on posttraumatic stress disorder in Ukrainian military personnel who participated in the armed conflict in Eastern Ukraine. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy* 20: 315–326 [in English].

12. Kokun, O., & Bakhmutova, L. (2021). The impact of expeditioners' personality traits on their interpersonal interactions during long-term Antarctic expeditions. *Polish Polar Research*. 42 (1): 59–78 [in English].

13. Moiseyenko, E., Sukhorukov, V., Pyshnov, G., Mankovska, I., Rozova, K., & Miroshnichenko, O. et al. (2016). Antarctica challenges the new horizons in predictive, preventive, personalized medicine: preliminary results and attractive hypothesis for multidisciplinary prospective studies in the Ukrainian Akademik Vernadsky station. *EPMA Journal. Vol. 7. Issue 1*. Article 11 [in English].

14. Nicolas, M., Suedfeld, P., Weiss, K., & Gaudino, M. (2016). Affective, social and cognitive outcomes during a 1-year wintering in Concordia. *Environment and Behavior* 48: 1073–1091 [in English].

15. Węśławski, J. (2020). Polar Research in public discourse – setting the stage. *Oceanologia*. 62: 634–636 [in English].